

УДК 378.22:37.017.4

ІВАН КРАВЧЕНКО**ОКСАНА ТУР***(Полтава)*

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ – ОСНОВНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Висвітлено головні аспекти громадянського виховання студентської молоді, з'ясовано проблеми становлення громадянської свідомості майбутніх вчителів. Особливу увагу приділено питанням громадянського виховання у вищих навчальних педагогічних закладах сучасної незалежної України.

Ключові слова: студент, учитель, громадянське виховання, мораль.

Актуальність проблеми формування громадянської культури майбутніх вчителів полягає в тому, що в умовах сучасності, особливо в останні роки, гостро постала проблема громадянського виховання в Україні, як рушійного фактору в становленні особистості громадянина.

Громадянське виховання – це процес формування такої інтегрованої якості особистості, яка, з одного боку, викликає в людини відчуття моральної, соціальної, політичної та юридичної захищеності й дієздатності, а з іншого – налаштовує на захист загальнолюдських демократичних цінностей у межах своєї держави, викликає бажання бачити в ній уособлення загальнолюдських ідеалів певним чином завдяки власній співучасті в цьому. *Метою статті* є аналіз наукових джерел та практичного стану справ вищих навчальних педагогічних закладах освіти з питань формування громадянської культури.

Сьогодні в Україні у відповідності з концептуальними положеннями базових міжнародних документів створюються та розвиваються молодіжні громадські організації, які розглядаються як ефективний фактор соціалізації особистості, своєрідний інститут громадянського суспільства. Відповідним каталізатором цього процесу стало прийняття у 1998 році Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», у якому визначено, що вони мають здійснювати діяльність, спрямовану на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей дітей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, сприяти соціальному становленню дітей як повноправних членів суспільства.

Становлення громадянина України в умовах сьогодення базується на системі громадянського виховання в умовах сім'ї, родини, школи, установ культури і позашкільних закладів освіти, громадських організацій та об'єднань тощо. Система громадянської освіти й виховання в Україні є не зовсім досконалою і потребує концептуального підходу. «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» якраз вказує на актуальність вироблення основних засад, цілей і напрямів, змісту, форм та методів громадянського виховання у сучасних умовах.

Посилена увага до проблем громадянського виховання зумовлена також тенденціями європейської інтеграції. Єдиний європейський освітньо-виховний простір стає для України суспільно значущим і актуальним. При цьому

кожна країна розробляє і впроваджує власну стратегію громадянського навчання й виховання підростаючого покоління у третьому тисячолітті.

Детальніше проблеми громадянської освіти та виховання репрезентовані у роботах Н. Абашкіної, А. Алексюка, О. Бенци, Г. Ващенко, О. Вишневського, П. Ігнатенка, В. Іванчука, Н. Косаревої, О. Кошолопа, Л. Крицької, А. Макаренка, Т. Пантюк, В. Поплужного, М. Рагозіна, А. Сбруєвої, Н. Скотної, В. Струманського, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, К. Чорної та ін.

Окремі аспекти громадянського виховання, формування громадянськості школярів, спроби визначення змісту в означеному напрямі відображені у дисертаційних дослідженнях О. Алексєєвої, О. Бажановської, П. Вербицької, Н. Дерев'янка, Ю. Завалевського, У. Кецик, Л. Корінної, Л. Момотнюк, Л. Рехтеги, І. Сопівник, М. Шимановського та ін.

М. Пирогов, гуманіст і прогресивний діяч вказував на необхідність громадянського виховання. В працях педагога чітко простежуються наступні компоненти громадянського виховання: патріотичне виховання, виховання «почуття законності» (тобто правове виховання) та виховання моральності. Свідомий громадянин, у поглядах вченого, є насамперед морально вихованою людиною: сумлінною, відвертою, справедливою, доброю, з самоусвідомленням необхідності дисципліни та ін.

Неоціненний внесок у розвиток основ громадянського виховання зробив відомий талановитий педагог слов'янського світу К. Ушинський. Основи громадянськості він вбачав у моральному вихованні як важливій складовій гармонійного розвитку людини та засобі патріотичного виховання і підготовки людини до життя. Моральне виховання, підкреслював К. Ушинський, треба починати з малих років і здійснювати постійно і систематично [6, с. 35]. Тому для вищих навчальних закладів, котрі готують майбутніх педагогів потрібно активно впроваджувати не тільки навчальні програми, які висвітлюють загальні риси громадянського виховання, а й було б доцільним введення окремого предмету, який розкриває всі грані громадянського виховання. Адже, головна мета педагога – це виховати в особистості стійкі світоглядні позиції.

Для визначення методологічних засад сучасної системи громадянського виховання в Україні вагоме значення має педагогіка В. Сухомлинського. Адже він один із перших в свій час звернувся до громадянського виховання як до головної педагогічної проблеми. У 1970 році вийшла його книга «Народження громадянина», де формування громадянськості розглядається на основі людяності, гуманізму.

У цій праці Василь Олександрович писав: «Домогтися того, щоб вихованця вже з дитинства хвилювало теперішнє та майбутнє Вітчизни, – одна з найважливіших передумов запобігання моральним зривам у дитячі роки. Патріотичні думки, почуття, тривоги, патріотичний обов'язок, громадянська відповідальність – це основа почуття людської гідності. Той, у кому ви сформували ці якості душі, ніколи не виявить себе в чомусь поганому, навпаки – він прагнутиме виявляти себе тільки в доброму, гідному наших ідей, нашого суспільства» [5, с. 30].

Ці слова не втратили актуальності й до сьогоднішнього часу. Тому важливість завдання по вихованню громадянської культури, формування особистості дитини покладається на учителя, як організатора і провідника у вирішенні цього найважливішого питання.

В останні роки у вищих навчальних педагогічних закладах України значно підвищилась громадянська свідомість, покращилось планування та робота зі студентами. Пов'язано це з рядом факторів, які випали на долю нашої держави. Зокрема, «Революція гідності», рушійною силою якої було студентство, підняла на високий щабель громадянську думку, громадянський обов'язок і ми спостерігаємо, що все більше людей беруть ініціативу в свої руки. Їм хочеться, щоб держава, в якій вони живуть, навчаються, а в майбутньому будуть здійснювати професійну діяльність, ставала впевнено на ноги і рухалась вперед.

Академік НАПН України О. Сухомлинська у своїй статті «Громадянське виховання: спадщина і сучасність» наголошує, що сучасні тенденції розвитку українського суспільства висунули на передній план педагогічного та й всього громадського життя проблему громадянськості і як якості суспільства, і як якості особистості. Виховання громадянських якостей – це емоційно-почуттєве прилучення дітей до різних форм знання, розуміння, діяльності й поведінки, спрямованих на прояви громадянськості. До громадянських якостей належать: любов до свого народу, краю, вітчизни, толерантність, демократизм, громадянська самосвідомість, громадянська гідність, громадянський обов'язок, громадянська відповідальність, громадянська мужність, громадянська діловитість, працелюбність, повага до законів держави, чужої думки тощо. Головна ж мета – це підготовка молоді до життя у громадянському демократичному суспільстві, у взаємопов'язаному світі; визнання й прийняття цінностей, що виступають головними, визначальними для даного суспільства [4, с. 3].

Для формування у дітей національної гордості, самосвідомості, патріотизму, гуманізму, народності, інтернаціоналізму педагог відіграє головну роль, адже він є не тільки порадиником для учнів, а й головним просвітником. Саме тому, є дуже важливим питання формування громадянської свідомості у студентів, майбутніх педагогів. Бо саме вони, учителі, формують кругозір учнів їх моральну та громадянську свідомість. Виходячи із цього одним із шляхів є забезпечення оволодіння школярами системою знань з історії України, всесвітньої історії, рідної мови, уміння учителя організувати позакласну та позашкільну виховну роботу та інше.

Відстоюючи ідею «громадянської моральності», педагог повинен мати свій світогляд та враховувати надбання предків, бо саме у народній культурі і творчості, як говорив К. Ушинський «багато могутніх задатків чесної громадянськості» [6, с. 58].

Актуальність громадянського виховання у майбутніх учителів зумовлюється водночас процесом відродження нації. Для України, яка є полі етнічною державою, громадянське виховання відіграє особливо важливу роль ще й тому, що воно покликано сприяти формуванню соборності України, яка є серцевиною української національної ідеї.

На різних етапах історичного розвитку підходи до проблеми громадянського виховання залежали значною мірою від певних соціальних умов, стану суспільства та його ідеології. Розбудова української держави ставить на порядок денний надзвичайно важливе і невідкладне завдання – виховання сучасного громадянина й патріота, що спонукає до перегляду змісту та організації освіти. Тому головною метою навчання студентів-педагогів є формування в них стійкого уявлення про громадянський обов'язок, який вони мають передати в майбутньому своїм учням.

Вчитель – це головна інстанція, до якої звертаються учні, коли в них виникають проблеми. Вчитель – це взірець, на якого орієнтуються діти. Отже, найважливішим напрямком підготовки майбутніх учителів є формування в них широкого кругозору, який дозволить їм в майбутньому донести всю велич громадянської думки до учнів, які як маленькі пташенята не орієнтуються у великому всесвіті людських думок.

Громадянське виховання дітей трактується як спільна творча діяльність, взаємодія вчителів, батьків, вихователів та їх вихованців, яка стимулює розвиток у нового покоління кращих громадянських якостей через забезпечення необхідних умов для ефективного функціонування механізму внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції поведінки особи та включення її в різноманітні громадянські відносини [1, с. 40-41].

Інтенсивне реформування політичного, економічного, духовного життя українського суспільства потребує прискореного розвитку і формування громадянської свідомості й позиції молоді та дітей, які здатні побудувати демократичне громадянське суспільство, діючи за принципами конституційної демократії та поваги до прав людини [2, с. 42-43].

Питання громадянського виховання стало особливо актуальним у період проголошення і розбудови України як демократичної, правової держави, що потребує нової людини-громадянина, свідомої щодо своїх прав і обов'язків, активної й творчої особистості з високою національною свідомістю, твердим характером і сильною волею. Якісно нову державу можуть створити тільки якісно нові громадяни, особливо майбутні вчителі, які, у процесі виховання, змінять себе, свою свідомість. Саме у зазначений час ми спостерігаємо активізацію у справі наукового обґрунтування і практичного забезпечення нової системи виховання, мета якої полягає у вихованні демократично і національно зорієнтованої особистості, формуванні в неї комплексу громадянських якостей [3, с. 47-50].

Ідея громадянського виховання у своєму розвитку пройшла довгий і непростий шлях, але сьогодні, в умовах розбудови української демократичної держави, важливого значення набуває громадянське виховання як невід'ємний чинник формування свідомої особистості, спроможної забезпечити розв'язання завдань, що стоять перед українським суспільством.

Таким чином, питання громадянського виховання у майбутніх учителів є головним стратегічним завданням вищої педагогічної школи, адже їх професійна діяльність буде пов'язана з формуванням громадянина України уже у стінах загальноосвітнього навчального закладу, бо діти, які повсякденно виховуються на громадянських засадах, у недалекому майбутньому стануть тим життєстверджуючим потенціалом, який захоче і буде здатний побудувати громадянське суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кучинська І. Громадянське виховання: минулий досвід і сучасні вимоги // Українська література в загальноосвітній школі. – 2005. – № 5. – С. 40-41.
2. Кучинська І. Педагогічні погляди на громадянське виховання видатних українських діячів ХХ ст. // Українська література в загальноосвітній школі. – 2005. – № 11. – С. 42-43.
3. Кучинська І. Розвиток громадянськості в науковій думці українських вчених у ХХ ст. // Українська література в загальноосвітній школі. – 2007. – № 12. – С. 47-50.

4. Сухомлинська О. Громадянське виховання: спадщина і сучасність / О. Сухомлинська // Упр. освітою. – 2005. – № 24, груд. – С. 3.
5. Сухомлинський В. О. // Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 3. – К. : Рад. шк., 1976. – 216 с.
6. Ушинський К. Про народність у громадському вихованні: Рідне слово / К. Ушинський // Вибр. пед. твори : в 2 т. – К. : Либідь, 1983. – Т. 1.

ИВАН КРАВЧЕНКО, ОКСАНА ТУР

ГРАЖДАНСКОЕ ВОСПИТАНИЕ – ОСНОВНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ФОРМИРОВАНИЯ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

Освещены главные аспекты гражданского воспитания студенческой молодежи, выяснено проблемы становления гражданского сознания у будущих учителей. Особое внимание уделено вопросам гражданского воспитания в высших учебных педагогических заведениях современной независимой Украины.

Ключевые слова: студент, учитель, гражданское воспитание, мораль.

IVAN KRAVCHENKO, OXSANA TUR

CIVIC EDUCATION IS THE BASIC COMPONENT OF FORMATION THE FUTURE TEACHER

The article highlights the main aspects of civil education of students, we clarify the problems of formation of civil consciousness of future teachers. Special attention is paid to civic education in higher educational pedagogical establishments of modern independent Ukraine. The relevance of research of problems of formation of civil culture of future teachers is that in conditions of modernity, especially in recent years, the problem of civil education in Ukraine, as the driving factor in the formation of the individual citizen.

Civic education is the process of formation of an integrated personality, which, on the one hand, causes a person a feeling of moral, social, political and legal protection and legal capacity, and configures the protection of democratic values within their state, is the desire to see it as the personification of human ideals a certain way because of their own complicity in this.

The goal of the article lies in the analysis of scientific sources and practical state of Affairs in higher educational pedagogical establishments of education of issues of formation of civil culture.

The relevance of civil education of future teachers is due at the same time, the process of revival of the nation. For Ukraine, which is a poly ethnic state, civic education plays a particularly important role because it is intended to promote the unity of Ukraine, which is at the heart of the Ukrainian national idea.

The civic education has become particularly relevant in the period of the proclamation and development of Ukraine as democratic, legal state that requires a citizen, conscious about their rights and responsibilities, active and creative personality with high national consciousness, strong character and a strong will. Qualitatively new state can only create new citizens, especially future teachers, which, in the process of education, change yourself, your consciousness. Exactly at the specified time, we observed activation in the case of scientific substantiation and practical providing a new system of education, whose purpose is to educate democratically and nationally oriented personality, the formation of civil qualities.

The idea of civic education in its development has passed a long and difficult path, but today, in the conditions of Ukrainian democratic state, important civic education as an integral factor in the formation of conscious personality, capable of solving the challenges facing Ukrainian society.

Keywords: student, teacher, civic education, morality.

Одержано 28.03.2016, рекомендовано до друку 04.04.2016